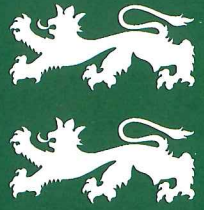


# Sønderjysk Månedsskrift



7 • 2014

vel å unndra seg de byrder som slike borgerplikter også førte med seg, nettopp med henvisning til at de var innvandrere. Henrik Meincke søkte i 1728 om fritak fra borgerlige tyngsler som kirkeverge, overformynderskap, kemnertjeneste eller lignende. Begrunnelsen var at han som ung fremmed mann ikke hadde kunnskaper verken om "medindvaanernes eller landets lov og maade". Magistraten avviste det forarget: Han var ung og frisk og "taler og skriver, som gemeenlig alle i Flensborg indfødde, god dansk". De som var født og oppvokst i Flensburg, hadde den fordel at de der hadde lært seg både dansk og tysk. Det gjorde at de raskt kunne lære seg og forstå og gjøre seg forstått i Trondheim, samtidig som de kunne kommunisere med utenlandske kjøpmenn ved hjelp av tysk. Sønnene ble gjerne sendt utenlands for å lære seg både språk og kjøpmannskap, og da ofte til Flensburg som iallfall en del av opplæringstiden.

Kjøpmennene var bare en del av eliten i byen. Embetsstanden ble mer tallrik på 1600- og 1700-tallet, og også denne andre delen av den øverste eliten i byen hadde opprinnelse utenfor Trondheim og ofte utenfor Norge. Men de kom oftest fra den danske delen av kongeriket, etter hvert med basis i utdannelse fra universitetet i København. Embetsmennene hadde mer entydig enn kjøpmannsborgerne en dansk opprinnelse, uten at det var noe bastant skille mellom disse delene av eliten. Sosial omgang, giftermål og slektskap gikk på tvers gjennom hele eliten.

#### Også andre innvandrere

Slett ikke alle innvandrere på 16-

1700-tallet kom til å tilhøre eliten. Men det er de som synes best i kilde- ne. Vi finner også innvandrere som mer beskjedne kjøpmenn og som håndverksborgere. For håndverkerne var det en spesiell grunn til at det der kunne komme inn utenlandske elementer i standen. Så lenge håndverket var organisert i laug, det vil si til midten av 1800-tallet, måtte de følge de laugsregler som gjaldt i et større område som rakk sørover til Tyskland. Dette innebar blant annet at svenner etter utstått læretid skulle vandre på faget før de kunne opptas i laugene som mestere. Det kunne også bety at håndverkere slo seg ned langt fra hjemstedet - og en del av de trondhjemske håndverksmestere hadde da også en utenlandsk bakgrunn.

Det mest påfallende med innvandringen til Trondheim på 1600-1700-tallet er likevel i hvor stor grad innvandrere fra andre europeiske land etablerte seg som en elite på toppen av samfunnet. Arbeidsfolk ble også i stor grad rekruttert gjennom innflytting til byen, men da fra områdene rundt byen og særlig fra kystdistriktet, mens eliten stammet fra Flensburg, England og Danmark. ■

#### Litteratur

Bull, Ida: *Thomas Angell - kapitalisten som ble hjembyens velgjører*. Trondheim 1992.

Bull, Ida: *De trondhjemske handelshusene på 1700-tallet. Slekt, hushold og forretning*. Skriftserie fra Historisk institutt, NTNU, No. 26. Trondheim 1998.

Schmidt, Olaus: *Den slesvigske indflytning til Trondhjem paa 1600- og 1700-tallet. I: Norsk slektshistorisk tidsskrift, bind 3, 1932.*

Supphellen, Steinar: *Innvandrerne by. Trondheims historie*, bind 2. Oslo 1997.

## Højer-nettverket i Norge ca. 1700-21

Af Ola Teige

*I 2007 forsvarede historiker Ola Teige sin Ph.D. ved universitetet i Oslo med avhandlingen 'Eliten i Christianias sosiale og politiske nettverk 1680-1750'. Her indgår et afsnit om foged og materialeforvalter Peter Høyer (1677-1721) fra Højer og hans sociale netværk i Højer og Norge. Vi bringer her et ud- drag af afsnittet om Peter Høyer. Den fulde afhandling kan læses på Museum Sønderjyllands hjemmeside <http://www.museum-sonderjylland.dk/SIDERNE/museumsbutik/03-digitale-boeger.html>*

**[T]i han er aff vorreß egen folch och er vel lerdth och er from och skikelig i alle ma[a]der.**

*Karen salig Peter Boysens til Peter Høyer (1705).*

PETER HØYER FØRTE en omfattende korrespondanse med sin familie i flekken Højer i Sønderjylland. Han var også i hyppig kontakt med sin eldre bror Moritz, som mellom 1703 og 1705 var sorenskriver i Finnmark. Gjennom sitt virke i Norge møtte brødrene mange andre fra Højer i sam-

me ærend som dem, nemlig å skape seg en karriere i det som var et mulighetenes land for en aktiv, ambisøs og dyktig ung mann fra Sønderjylland.

Ved hjelp av bevarte breve i Høyerarkivet kan vi skimte et nettverk, hvor slektninger og bekjente opprinnelig fra Højer søkte sammen sosialt og til felles hjelp. Deres bånd til hjembyen var på ingen måte brutt, selv om de ble integrert i de sosiale nettverkene på sine nye hjemsteder. Jeg sammenligner også Højer-nettverket med lignende nettverk i Norge på samme tid, og diskuterer dette i lys av begrepet handelsdiaspora og giftemålmønstre. Et annet spørsmål som tas opp er det geografiske aspektet ved slike nettverk. Spilte sosiale bånd Høyer knyttet på hjemstedet en annen rolle enn de han senere knyttet i Norge?

#### Højer-nettverket

Brevene Høyer fikk fra sine søsken i Højer, Kristiansand og Finnmark omtales ofte av folk de kjente fra Højer. Flere av disse oppholdt seg i Norge og hadde kontakt med brødrene. De utvandrede Højer-beboerne var spredt rundt

*Flækken Højer, som flere af udvandrerne til Norge tog navn efter. Her er det et blik gennem Storegade med nr. 32 til højre.*

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.



i hele Norge - fra Alta til Kristiansand. Det går således an å snakke om et 'Højer-nettverk' i Norge, av personer med felles opphav i Højer.

Højer var en sjøfartsby. Mange av innbyggerne tjente til livets opphold som skipper eller mannskap på danske og nederlandske skip, en del på hvalfangstskip i Barentshavet. Handels- og kulturkontakten mellom Agderkysten og Sønderjylland var også tett. Følgelig var de ikke ukjente med norske havner. Det var naturlig at enkelte fra byen kom til å slå seg ned i Norge, et land som ga driftige sønderjyske kjøpmenn og sjøfolk gode muligheter. Flere av disse utvandrerne fra Højer tok etternavnet 'Høyer'. Når utvandrerne fra Høyer traff hverandre i sitt nye hjemland, hadde de mye til felles, ofte var de i slekt (det var kun ca. 800 innbyggere i Højer i 1700). De hjalp hverandre med jobber og forretninger. At det eksisterte en slik solidaritet kommer klart frem i brevene Peter Højer fikk fra sine søsken mens han var i Norge.

Brevmaterialet viser at Høyer holdt tett kontakt med sin familie og det som ble kalt 'gode venner' eller 'kamerater' i hjembyen. Brevene han fikk fra familien i Højer inneholdt nytt om ekteskap, fødsler og annet. Folk fra Højer som var blitt påtruffet på fremmede steder ble også nevnt. En gruppe som forekommer ofte i korrespondansen er skipper fra byen. De tok ofte med seg brev eller pakker mellom søskene på sine reiser.

### Højer-nettverket som kanal for nepotisme

Nepotisme (fra latin nepos, 'nevø') betegner favorisering av slektninger, spesielt det å sette slektskap foran

kompetanse i forbindelse med utnevnelser. Højer-nettverket ble ofte brukt til å skaffe jobber i Norge til slektninger og venner hjemmefra. Med en gang Peter Høyer ankom Christiania i 1703 ble han en del av dette eksilnettverket. Som fullmektig i Gjerd Andersens generaltollforpaktning var han i en posisjon hvor han kunne hjelpe andre fra Højer.

Ikke lenge etter ansettelsen hos Andersen fikk Høyer brev fra moren Karen Moritzdatter. Hun bad ham skaffe sønnen til Berent Feddersen en stilling i Christiania. Feddersen var rådmann og dikefogd i Højer og en god venn av familien. Denne lokale størrelsen var dessuten Peters fadder. Moren forsikret at gutten det var tale om hadde gode skussmål for sin lærdom og bad sønnen sin gjøre det han kunne: "tø du vedst vel han S Berent Feddersen haffuer veret dig til forn god". Moren var også meget fornøyd da sønnen skaffet Feddersens sønn en stilling i tolladministrasjonen. Det var hun også da han ordnet en tilsvarende stilling til nevøen til pastoren i Højer, hr. Caspar Petreaus. To år senere bad moren Peter å gjøre Petreaus og Feddersen "denne venskap" med å meddele dem hvordan det sto til med ungdommene i Norge, de hadde ikke fått noen brev. Dette var nok en mulighet for moren til å formilde kontakt gjennom sønnen og gjøre presten og rådmannen i Højer en tjeneste. Det må hun ha tjent på sosialt hjemme i Højer. Kunne hun også innkassere materielle fordeler?

Som omtalt var Peters bror Moritz Højer sorenskriver i Alta. Familien i Højer var i stadig brevkontakt med ham. Nederlandske hvalfangerne gikk ofte innom Bergen og Finmark

på vei til fangstområdene utenfor Grønland og sjøfolk fra Højer om bord tok ved flere anledninger med brev og pakker til Alta. I august 1703 sendte Moritz broren Peter instruks om hvordan han skulle sende ham post. Om sommeren gikk den med skipene fra Bergen, mens om vinteren måtte den sendes over Stockholm og Torneå i Sverige, eller til en Peter Høyer i Trondheim. Denne navnebroren i Trondheim må også ha stammet fra Højer. I Trondheimskilder er det flere kandidater, både skipper Peter Ehmsen Høyer (født i Højer 1680, død i Trondheim 1709), og kjøpmannen Petter Pettersen Høyer bodde i byen rundt 1705. Den første er kanskje i slekt med Ehm Høyer som nevnes i 1710 og som døde i 1724.

Også Moritz ble satt under press fra

familie og venner hjemme i Højer for å skaffe jobber til sønner og nevøer. Da han dro til Alta, tok han med seg sin fetter 'lille' Lorentz Moritzen som skriver. I 1705 sa han seg villig til å ansette sønnen til Kersten Hansen i Højer. Moritz' mor Karen Moritzdatter syntes det var godt gjort, og til sin yngre sønn Peter forklarte hun om Peder Kerstens: "ti han er aff vorreß egen folch och er vel lerdt och er from och skikelig i alle mader med god optagelse". Moren fortalte at Moritz i tillegg hadde lovet å hjelpe to av sine fettere til å få tjeneste hos 'gode herrer'.

Vi ser at familien og lokalsamfunnet i Højer forventet at begge brødrene Høyer skulle bruke sine stillinger til å begunstige slekt og bekjente med stillinger. Morens uttalelse om en

*Peter Høyer kom til Christiania, det senere Oslo, i 1703, hvor han hurtig etablerte et nettverk. Her har den engelske maler John William Edy (1760-1820) forevige utsikten over byen i 1800.*



ungdom fra byen taler sitt tydelige språk: Moritz burde ansette ham fordi han var av deres eget folk, det var like viktig som guttens eventuelle kvalifikasjoner og moralske vandel. På denne måten hjalp brødrene familiemedlemmer direkte og de skaffet seg selv og sin familie verdifull godvilje hos autoritetspersonene i maktnettverket i Højer. Samtidig skaffet de seg også ansatte som skyldte sin stilling til dem, og fikk dermed takknemlige og lokale underordnede som sto i et klientaktig avhengighetsforhold til dem. Der én fra Højer kom, fulgte det flere etter.

### Folk fra Højer i embetsverket

En arena der Peter Høyer kom i kontakt med slektninger fra Højer var i embetsverket. En rekke personer fra Højer gjorde som Peter og Moritz Høyer karriere i embetsverket, flere av dem i Norge. Også for dem var bakgrunnen fra Højer i høy grad til stede når de kom i kontakt med hverandre i private og offisielle sammenhenger.

Et eksempel på dette finner vi i 1715 da Peter Høyer som fogd i Nedenes, skrev til sin kollega i Telemark og Bamble, Melchior Høyer, angående en fangetransport. I brevet ble telemarksfogden tiltalt med "Min Sr Fætter". 'Fætter' ble i tidens språkbruk brukt om et fjernere beslektet og oftest noenlunde jevnaldrende mannlige medlem av ens familie, i tillegg til den snevrere betydningen det også har i dag. Altså var de trolig i slekt og forholdt seg til hverandre med det i minne. Melchior Høyer ble i 1723 avsatt på grunn av underslag og flyktet til Nederland. Hans kausjonist var for øvrig Niels Josten.

Et annet eksempel finner vi i 1719, da Peter Høyer fikk et brev fra Johan Høyer, tolleren i Moss. Tolleren tiltalte Peter Høyer på en måte som avslørte et nært bånd: "Monsieur Peter Høyer, mon tres Honore cher Amj". Senere i brevet brukte han tiltalen "Høytærede kiere Herr genante!". Jeg er usikker på tolkningen av ordet 'genante', som på eldre tysk betydde det 'nevnte', men antar at det antyder slektskap eller vennskap. Også innholdet i brevet er av interesse. Det omhandler nemlig noe gods Peter Høyers 'fetter' Hans Høyer, hadde pantsatt hos en vertshusholder i Moss. Tolleren hadde innløst det på Peter Høyers vegne, men bad nå om å få igjen pengene. Han avsluttet for øvrig brevet med å ønske at Herren ga dem et godt år og fridde dem fra de svenske!

Det er således i Høyer-arkivet flere eksempler på at en rekke personer med navn Høyer gjorde hverandre tjenester og hadde et vennskaplig forhold til hverandre. Bruk av ord som fetter og svoger og slekt viser, ved siden av fortroligheten i brevene og det felles etternavnet, at de var i slekt, eller i det minste delte en felles identitet og opprinnelse i Højer.

### Folk fra Højer i kystbyene i Agder

Peter Høyer kom også i kontakt med folk fra Højer som hadde slått seg ned som næringsdrivende i kystbyene i Agder. En av disse var Hans Lydersen i Arendal, som i 1704 lånte Høyers svoger, kjøpmannen Sivert Fink, en sum penger. Fink døde i 1705 og Høyer lovte da sin søster Herle å betale gjelden for henne. Men det hele trakk ut, og var til stor skam for familien i lokalmiljøet. Lydersens far bodde fremdeles i Højer. Det kom

derfor stadig brev til Peter Høyer fra hans mor og søster med inntrengende bønner om at han skulle betale pengene til 'vår slekt' Hans Lydersen 'her av byen', noe han til slutt gjorde.

En annen slekting var 'vår svoger' Andreas Schvenichsen Høyer (1669-1750) i Kristiansand.

Der tok han borgerskap som krambodhandler i 1702. Han var også en del av Peter Høyers omgangskrets etter 1715, og opptrer ofte opp i Høyers korrespondanse i denne tiden.

### Haderslevere og Flensburgere

Vi har over sett at nettverk ser ut til å ha vært viktig for de som emigrerte fra Højer i Sønderjylland til Norge i første halvdel av 1700-tallet. Norske historikere har i liten grad skrevet systematiske sosialhistoriske studier om eliteinnvandrere til Norge i tidlig nytid. To unntak fra dette er Ida Bulls avhandling om handelshusene i Trondheim fra 1998, og Sølvi Sogners bind av Norsk innvandringshistorie i 2003.

Et annet eksempel på et innvandrernettverk i Norge finner vi på midten av 1600-tallet. I kjølvannet av krig og svenske herjinger i Danmark og hertugdømmene utvandret mange familier til Drammen og Christiania i Norge. Som omtalt skiller det seg blant disse ut en gruppe familier fra Haderslev i Sønderjylland: Stockfleth, Garman, Toller, Boyesen og Mecklenburg. Flere medlemmer av disse familiene etablerte seg som kjøpmenn og ble klienter til stattholderne på Akershus. De inntok etter hvert fremtredende roller i det norske embetsverket som offiserer, biskoper, fogder og amtmenn. De ble snart en integrert del av eliten i eneveldets

Norge. Det kan se ut som at klientforholdet til stattholderne var den viktigste faktoren i gruppens suksess. Det felles opphavet må ha vært nyttig i de uformelle nettverkene, der familie, tillit og vennskap var av stor betydning.

I en innberetning fra 1642 beklaget en skipper seg over at Haderslev-familiene kontrollerte all toll og handel i Christianiafjorden; "det kompani det er et helt svogerskap". Og det stemmer at hadersleverne ofte giftet seg med hverandre, men om dette i hovedsak kun skyldtes felles opphav, eller også at utvalget av passende embetsmenn og kjøpmenn i områdets elite var begrenset, er vanskelig å si.

Et klarere eksempel på at et nettverk med utgangspunkt i en by i hertugdømmene hadde stor praktisk betydning, finner man i Trondheim. Svært mange av de trondheimske handelshusene ble grunnlagt av innvandrere fra Flensburg. Det var allerede tidlig på 1600-tallet en livlig fiskehandel mellom Flensburg og Trondheim, og fra midten av århundret ser man at mange unge kjøpmenn derfra grunnla fremgangsrike handelshus i trønderbyen og etablerte seg i bysamfunnets handelselite. Etterkommerne til kjøpmenn som Lorentz Angell og Henrik Hornemann dominerte byen til langt ut på 1800-tallet.

Flensburgerne stod i tett kontakt med hjembyen gjennom den omfattende skipstrafikken mellom byene. De rekrutterte sine ansatte i handelshuset fra Flensburg, et stort antall handelslærlinger ble i løpet av 1700-tallet sendt til Trondheim for å få opplæring i kjøpmannskap og kontorhold. Mange av disse, men ikke



*Der var flere fra flækken Højer i Sønderjylland, der slog sig ned i kystbyerne ved Kristiansand og Arendal. På maleriet fra 1800 har maleren John William Edy ladet en vandringsmand taget et hvil ved udsigten til Arendal.*

alle, etablerte seg siden som kjøpmenn i Trondheim. I en fortegnelse fra omkring 1702 karakteriseres 25 av Trondheims 63 kjøpmenn som flensborgere; 20 var nordmenn (imidlertid finner vi blant flensburgerne to med etternavn Høyer, så vi kan spekulere i om betegnelsen flensborger også omfattet kjøpmenn opprinnelig fra andre steder i Schleswig/Sønderjylland).

Handelslærlingene ser ut til å ha blitt rekruttert via familieband og forretningsforbindelser. Ida Bull presenterer flere eksempler på at kjøpmennene i Trondheim ble spurt av slektninger og forbindelser i Flensburg om plasser til sønner og nevøer. Det kom også inn læregutter fra Norge, men også disse ble rekruttert på grunnlag av anbefalinger fra slekt-

ninger og forbindelser. Ida Bull fant at rekrutteringen foregikk i et nettverk som knyttet Trondheim sammen med Flensburg. Men Bull, i likhet med Sølvi Sogner, peker også på at Trondheim ikke var den eneste muligheten for kjøpmenn fra Flensburg. De hadde også faste handelsforbindelser i Hamburg, Amsterdam og en rekke andre europeiske byer.

Handelsruten mellom byene var godt etablert. Kontakt med slektninger og forbindelser i hjembyen ble også opprettholdt i handelen. I Trondheim fant flensburgerne lett personer de kunne stole på og få hjelp fra i forretninger. Slektskaps- og vennskapsbandene skapte tillit, noe som var nødvendig i utenrikshandelen på denne tiden. Kjøpmenn i de to

byene ser ut til å ha hjulpet hverandre som mellommenn og formidlere.

I denne sammenhengen kan vi også kort nevne at Finn Einar Eliassen i Mandal bys historie påviser, at det på 16-1700-tallet ankom en rekke unge sønderjyske menn til byen, som ofte giftet seg med lokale kvinner etter noen år i byen. Blant annet var det to fra øya Föhr.

### Sønderjyske hjemstedsnettverk i Norge - likheter og ulikheter

I Haderslev- og Flensburg-nettverkene ser vi klare paralleller med det tilsvarende Højernetverket jeg beskriver i dette kapittelet. Det kanskje mest iøynefallende er tett kontakt mellom hjemby og emigranter gjennom skipsfart.

Et annet likhetstrekk er rekruttering av underordnet personale (læregutter, skrivere, fullmektiger og lignende) fra hjembyen via familiekontakter på hjemstedet. I Højer-nettverket var prinsipalene i Norge også embetsmenn, det var ikke bare tale om kjøpmenn som for flensburgerne i Trondheim. Men måten rekrutteringen foregikk på ser ut til å ha vært relativt lik. Det å skaffe noen en jobb var en tjeneste man byttet mot en annen i et nettverk.

Kjøpmennene med bakgrunn i Flensburg hadde vedvarende og dynamiske nettverksforbindelser med slekt og venner i hjembyen, slik vi har sett de fra Højer hadde med sin hjemby. Nettverkene dannet innvandringsmønstre, det var lettere å følge i fotsporene til noen man kjente. Mønsteret ble videre forsterket av sjøfart og handelsforbindelser, i tillegg til at selv om det var tale om to vidt atskilte geografiske områder, var

Norge og hertugdømmene del av samme stat.

Det var selvsagt også ulikheter. I flensburgernes tilfelle ser vi nok et sterkere geografisk fokus på ett sted i Norge enn det som var tilfelle for Højer-nettverket. Flensburg var dessuten en større by med et velutviklet handelsliv, i motsetning til flekken Højer, som først og fremst var en sjøfartsby. Det er trolig årsaken til at folk fra Højer finnes spredt rundt som sjøfolk og kontorpersonale i hele Norge (med en konsentrasjon i kystbyene på Agder), mens de fra Flensburg i større grad var knyttet til varehandel i Trondheim. I begge tilfellene ser vi at emigranter fra byene holdt kontakt og hjalp hverandre på sine nye hjemsteder. Tillit var viktig innenfor handelen i tidlig nytid, og familieband og band fra lokalmiljøet var derfor verdifulle.

Mitt materiale om Højer griper dessuten nettverket sett fra den sønderjyske siden, i motsetning til litteraturen om flensburgerne og hadersleverne, som tar utgangspunkt i nettverkets betydning sett fra Norge. De to ulike perspektivene fører til at flere aspekter ved nettverkene kan trekkes frem og diskuteres.

### Handelsdiasporaer?

Begrepet handelsdiaspora brukes ofte i nyere forskning om kjøpmenn og kjøpmannssamfunn i tidlig nytid. I historien er det mange eksempler på kjøpmannskolonier som brukte familieband og etnisitet for å opprettholde langdistansehandel med hjemlandet. En handelsdiaspora kan defineres som en nasjon av sosialt sammenhengende, men geografisk spredte samfunn, som har en vedvarende

kontakt med hjemlandet, og følger dets sosiale og politiske regler. Eller for å si det på en annen måte: Uassimilerte handelskolonier i fremmede land. Kjøpmenn i slike kolonier er transkulturelle meglere, som muliggjør handel mellom to ulike nasjoner. Hansaen i Bergen er et godt eksempel på en slik gruppe.

Var de tre sønderjyske nettverkene vi har sett slike diasporaer? Nei, det var de ikke. Selv om de i Norge beholdt kontakt med hjemstedet og andre emigranter, og dette var viktig for deres virke og rekruttering av ansatte, så unnlot mennene som utvandret fra Højer, Haderslev og Flensburg på ingen måte å la seg assimilere i sitt nye hjemland. De språklige og kulturelle forskjellene var små, og religionen var den samme. Det var også kongen. Norge var dessuten et stort land, i hvert fall de fra Højer var så geografisk spredt at de hadde liten mulighet til å danne et samlet eksilmiljø. På den annen side var flensburgerne mer samlet, og ser ut til å ha utgjort et tettere miljø i Trondheim.

Det sterkeste argumentet som taler mot eksistensen av handelsdiasporaer er giftemålmønsteret. Immigrantene fra de aktuelle byene var svært ivrige etter å gifte seg inn i nettverkene og den lokale eliten hvor de hadde kommet. I artikkelen 'Giftermål og familie som elitedannende faktorer i 1600-tallets Bratsberg' fra 1990 viser Øystein Rian at innvandrede menn i eliten i Norge ofte inngikk ekteskap som styrket deres mulighet til å etablere seg i den lokale eliten og gjøre karriere. Det kunne være å gifte seg inn i den etablerte lokale eliten eller eliten i en tilstøtende region. En tilsvarende strategi har Ida Bull funnet i Trond-

heim. De fleste kjøpmenn fra Flensburg, som andre kjøpmanns- og embetsmannsspirer fra Danmark og her-tugdømmene, giftet seg med kvinner fra byen. Utvandrerne fra Haderslev til Christiania tenderte i den første generasjonen fra 1620-årene til å gifte seg med hverandre. Senere ser de ut til i økende grad til ha giftet seg inn i lokale elitefamilier. Og det gikk ikke lenge før de selv utgjorde en betydelig andel av den lokale eliten.

Også utvandrerne fra Højer i Norge var del av et slikt giftemålmønster; unge menn dro ut og giftet seg der de kom. Kvinnene ser ut til oftest å ha blitt igjen hjemme. For eksempel så giftet både Moritz Høyer, hans nevø og skriver Lorentz Moritzen og Andreas Schvennichsen Høyer seg på de stedene der de fikk seg stillinger. Peter Høyer hadde flere ganger gifteplaner, selv om det aldri ble noe av. Eksemplene viser videre at inngifte i lokale nettverk på det nye hjemstedet ikke bare var en bevisst sosial strategi for eliten, men også for nivået under eliten, rekrutteringssjiktet av mindre kjøpmenn, tjenestemenn, fullmektinger og skrivere.

Innvandrerne fortsatte likevel aktivt å bruke nettverkene de etterlot seg på hjemstedet, noe materialet fra Højer klart viser.

### Hjemstedsnettverk og yrkesnettverk

Kildene jeg har presentert i dette kapitlet viser at i Norge i tidlig nytid fantes en rekke aktive nettverk dannet av innvandrere. I Norsk innvandringshistorie brukes begrepet slektsnettverk om slike netteværk. Jeg synes at hjemstedsnettverk er en bedre og mer dekkende betegnelse.

Disse nettverkene var nemlig ikke bare basert på slektskap, selv om slektskapsbånd nok var de viktigste og sterkeste båndene, var også felles opprinnelse og vedvarende kontakt med hjembyen faktorer i dannelsen, opprettholdelsen og nytten av disse hjemstedsnettverkene.

Hittil er nettverkene diskutert med hjelp av det jeg kalte en helhetsstudie, ved å se på et nettverk som helheten av båndene mellom aktører i et sosialt system. La oss nå benytte den andre metoden, den egosentriske, og ta en enkelt person og se systematisk på hans nettverksforbindelser. Vi skifter altså fokus fra Højer-nettverket som helhet til slik det var hos en enkelt aktør: Immigranten Peter Høyer.

Peter Høyers hjemstedsnettverk bestod av sosiale bånd knyttet til nær og fjern slekt, familiekontakter og venner under oppveksten i Højer. Han beholdt gjennom hele livet nær kontakt med sin mor og sine søsken. Han var også ofte i kontakt med an-

dre fra Højer som hadde funnet veien til Norge. Høyer hadde også et annet nettverk dannet i Norge, det vi kan kalle hans yrkesnettverk, som bestod av bånd til hans sjef, hans ansatte og kollegaer i organisasjonen han var del av og det lokale sosiale laget han beveget seg i. Yrkesnettverket befant seg imidlertid hovedsaklig i Norge, atskilt fra hans gamle bånd i Højer.

Det var liten eller ingen forbindelse mellom Høyers hjemstedsnettverk og hans yrkesnettverk. Mellom disse var han følgelig en nettverksbro. Og siden han ikke giftet seg i Norge, og på den måten ikke skaffet seg norske lokal- og familiebånd, fikk han ikke noe hjemstedsnettverk i Norge, og de to nettverkene forble atskilte. Høyer fortsatte til en viss grad å være en 'løs fugl' i Norge i motsetning til eksemplene Ida Bull og Øystein Rian trekker frem. Andre innvandrere det er naturlig å sammenligne med, klarte det Høyer ikke gjorde, det å danne seg et hjemstedsnettverk der de slo

*Trondheim set fra søsiden, malet af John William Edy i 1800.*





**Efter Hans Kongel. Majests. aller-  
naadigste udgangne Forordning af 21 Februarij  
nestafvig / om adskillige *extraordinaire* Paabuder i Norge/  
som tilholder enhver / af hvad Stand og Condition hand moenne være/  
at levere til Rodemestrene rigtige Angivelser paa hvis de efter samme alternaadigste Paabud bør betale/  
vilde enhver det herpaa Specialiter tilkiendegive og underskrive om de selv / saa og hvor mange aff deres  
Børn der bærer Perugver, Fontanger eller andre opsatte Sætter eller ikke, Iligemaade hvor man-  
ge Tjeneste-Golk aff Mandes og Qvindes Personer / og hvad enhver givis til Løn for hver halve  
Aar / saa og de som haver Caroller, Chaifer og deslige / Bogner med Delle øver / samt Cariolet oc Lys-  
Baade eller Spil-Sagter / med halv Fordel angives een / nemlig :**

Angiver jeg underskrevet /

1. Mig Selv som er *ind- employe, behalst for 1. Perugve.*
2. Min Hustru
3. Drengbørn eller lige ved dem holdes /
4. Pigebørn eller lige ved dem holdes /
5. Tjeneste Golk som bære Perugver saasom /
  1. Forvaltere . . . . .
  2. Fogder . . . . .
  3. Guldmægister . . . . .
  4. Skriver / Karle . . . . .
  5. Cammer / Tjenere . . . . .
  6. Præceptores . . . . .
  7. Rigsmands / Svenne . . . . .
  8. Kremmer / Svenne . . . . .
  9. Wiin / Tapper / Svenne . . . . .
  10. Handværk / Svenne uden Underkred /
6. Tjeneste Piger som bære Lopper eller høje Sætter /
7. Mandes / Personer som jeg giver hver halve Aar Løn / . . . . . Rdlr.
8. Qvindes / Personer / som jeg Iligemaader giver Løn / . . . . . Rdlr.
9. Til min egen oc Huses / Tjeneste / Caroller, Chaifer  
eller deslige Bogne med Delle over . . . . .
10. Cariolet . . . . .
11. Lys- / Baade eller Spil- / Sagter med halv Fordel . . . . .

*udvælt dato  
indkomne  
for sig & lade  
indsk.*

At forskrevne Angivelse saaledes som jeg det her ubi skriftligen har angivet / og sig saaledes rigtig be-  
finder, det vil jeg alle Tider tilstaae / og hermed bekræfte med min Haands egen Underskrivelse . . . . .

*Christiania d. 23. Martij. A. 1711.*

*Peter Høyer*

Peter Høyers selvangivelse fra marts 1711, hvor han angiver at være uden tjenestefolk.

ned. Hans sjef Gjord Andersen er et godt eksempel. Han var i omtrent samme situasjon da han innvandret ca. 1675, men giftet seg med en prestedatter og brukte hennes familie og familiekontakter som et karrieremesig springbrett. For en innfødt nordmann som gjorde karriere i hjemlandet ville selvsagt disse to arenaene nesten fullstendig flyte sammen. Men det kan innvendes at innfødte nordmenn, med bare hjemstedsnettverk, også møtte strukturelle sosiale hindringer i enevoldstidens samfunn. De hadde ikke alltid tilgang til og kontakter i maktnettverkene i København og kunne da ikke dra nytte av et yrkesnettverks fremste fordel, nemlig muligheten til å få en mektig embetsmann som patron.

**Avslutning**

Det inntrykket Peter Høyers brevsamling gir av hans nettverk er selvfølgelig en relativt tilfeldig innsikt i situasjonen ca. 1700-1721. Kildene jeg har benyttet kan ikke forklare endringer over tid, og i hvilken grad mine funn er spesifikke kun for perioden de dekker. Men mangelen på representativitet oppveies av det enestående øyeblikksbildet som gis av Peter Høyers sosiale nettverk i Norge og Sønderjylland.

Og bildet som danner seg etter gjennomgangen av brevene er interessant. Det ser ut til å ha vært en dynamisk interaksjon mellom de som bodde i Norge, og deres slekt og venner hjemme i Højer. Vi så hvordan både Peter og Moritz Høyer i Norge ansatte folk hjemmefra, det ble forventet fra slekt og venner at de skulle utøve nepotisme. Til gjengjeld må familien hjemme på en eller annen måte ha tjent på det. Korrespondan-

sen viser også at folk fra Højer beholdt tett kontakt seg imellom og til hjembyen, etter at de hadde forlatt den. De må ha hatt en klar bevissthet om sitt opphav, noe som ga seg utslag i at de hjalp hverandre i Norge.

Jeg mener på denne bakgrunnen at det er fruktbart å se på dette som et nettverk, som fungerte blant Højerfolk i Norge - Højer-nettverket. Dette nettverket kan sammenlignes med en rekke andre nettverk vi finner blant andre innvandrergupper i Norge med opprinnelse i forskjellige sønderjyske byer i tidlig nytid. Både flensburgere og haderslevere holdt kontakt seg imellom og med hjemstedet. Samlet kan disse nettverkene kalles hjemstedsnettverk. Dette var selvsagt løse nettverk, skapt av historikerens ordnende blikk. Men et perspektiv som tar utgangspunkt i innvandreres hjembyer gir innsikt i handlingsmønstre og sosiale strategier, i tillegg til å synliggjøre disse nettverkene. Vi har også observert at Peter Høyer hadde to nesten totalt atskilte nettverk, et hjemstedsnettverk dannet i Høyer, og et yrkesnettverk skapt i Norge. Det er derfor etter min mening fruktbart i nettverksanalyser av slike grupper å også ta med hvilke steder og miljøer hvor slike sosiale bånd ble dannet og var aktive.

Tidligere historieskrivning om innvandrere i perioden kan gi inntrykk av at innvandrere kuttet kontakt med hjemstedet etter at de kom til Norge. Det jeg har diskutert i dette kapitlet antyder derimot at for mer ressurssterke innvandrere utgjorde nettverksbånd fra hjemstedet nyttig sosial kapital i deres karriere og virksomhet i Norge.